

УДК 021.2:908



ПЕРША ЕЛЕКТРОННА ВЕРСІЯ ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕК М. СІМФЕРОПОЛЯ¹

Р.І. Ушата

(Централізована бібліотечна система для дорослих,
м. Сімферополь, Україна)

У доповіді показана роль губернських, приватних, спеціальних і відомчих бібліотек у громадському та культурному житті міста Сімферополя і представлена інформація про створення електронного аналога наукового дослідження.

Ключові слова: історія бібліотеки, краєзнавство, бібліотечний випуск

В докладе показана роль губернских, частных, специальных и ведомственных библиотек в общественной и культурной жизни города Симферополя и представлена информация о создании электронного аналога научного исследования.

Ключевые слова: история библиотеки, краеведение, библиотечный выпуск

В епоху стрімкого розвитку комп'ютерних технологій все гостріше постає проблема формування електронного бібліотечного ресурсу. Але, крокуючи вперед, ми не повинні забувати і про минуле. Бо, вивчаючи минуле, ми створюємо наше майбутнє. Багато кримських бібліотек – невичерпне джерело інформації для істориків, краєзнавців і всіх тих, що цікавляться історією краю. І справа не тільки в їх фондах, що зберігають справжні книжкові скарби, але і в самій історії наших міських бібліотек.

Роки роботи над історією бібліотек м. Сімферополя дозволили зібрати унікальний матеріал про створення й організацію роботи губернських, приватних, відомчих, національних і публічних бібліотек міста [1]. Говорячи про історію бібліотек Сімферополя, не можна не відзначити, що з ХІХ століття культурне життя міста невіддільне від життя бібліотек.

Згідно з даними довідника Центрального статистичного комітету Міністерства внутрішніх справ, виданого в 1896 році, в усій Таврійській губернії (з колишніми її повітами) числилося 13 бібліотек. А вже до 1917 року тільки в Сімферополі налічувалося більше 30 бібліотек. За період з 1871 по 1911 роки Сімферопольська міська дума розглянула на своїх засіданнях 49 питань, що стосувалися діяльності бібліотек.

Органи губернського і міського управління з увагою відносилися до проблем бібліотек. Щорічно в канцелярію Таврійського губернатора подавалися відомості про кількість бібліотек, читалень і книжкових магазинів у місті. Губернатор же затверджував відкриття нових бібліотек і їх статuti, давав дозвіл на допуск до роботи попечителів народних бібліотек-читалень. Безпосередньо за роботою бібліотек стежила Сімферопольська міська дума в особі спеціалізованого виконавчого органу – бібліотечної комісії, яка обиралася на чотири роки.

На засіданні 1 квітня 1905 року міська Дума вирішує скасувати бібліотечну та училищну комісії та вибрати тільки одну комісію з народної освіти, вважаючи її підготовчою. А вже через чотири дні, 5 квітня 1905 року, Дума повертається до питання про комісію з народної освіти. Вона відмінює рішення від 1 квітня і ухвалює вважати комісію з народної освіти не підготовчою, а виконавчою. Ко-

¹ Доклад на русском языке представлен по адресу:
http://conf.cpic.ru/eva2007/rus/reports/report_1095.html

місія розглядала питання про відкриття нових бібліотек і читалень; про стан приміщень і технічне оснащення; займалася підбором бібліотекарів і затверджувала на посаді; розглядала і затверджувала списки книг для придбання в бібліотеки; рекомендувала необхідні для виписки періодичні видання; стежила за класифікацією і розташуванням книг, а також за обліком читачів і видачі книг; розробляла кошториси з фінансування бібліотек; призначала платню бібліотекарям і помічникам, вирішувала питання про збільшення утримання за вислугу років; призначала допомогу у зв'язку з хворобою, на виховання та навчання дітей бібліотекарів. Усі рішення комісії передавалися на затвердження міській Думі, і лише після затвердження виконувалися.

Важливим для подальшого розвитку бібліотечної справи в місті став розгляд Думою на засіданні 01.04.1914 р. питання про покладання на завідувача платної міської бібліотеки обов'язків спостерігача за діяльністю міських безкоштовних бібліотек і сприяння в їх роботі. Так вперше була висловлена ідея загального керівництва міськими бібліотеками і координація їх роботи.

Які ж бібліотеки працювали в місті?

Як вже наголошувалося, щорічно начальникам поліції Таврійської губернії, а також сімферопольському повітовому справникові надсилалися розпорядження з Канцелярії Таврійського губернатора про подачу відомостей про існуючі в губернії та Сімферополі друкарні, літографії, книжкові лавки, бібліотеки і т.п. заклади. Дані збиралися і доставлялися впродовж місяця. Загальні ж списки по губернії пересилалися до Департаменту загальних справ Міністерства внутрішніх справ. Ці списки сьогодні є безцінними, а часом і єдиним джерелом відомостей про бібліотеки Таврійської губернії взагалі й Сімферополя зокрема. І саме завдяки ним ми можемо сьогодні судити про бібліотечне життя Сімферополя XIX - початку XX ст. Відкривається дивовижна картина. У Сімферополі, як губернському центрі, працювало достатньо бібліотек різноманітних за якістю та кількості книжкового фонду і читацького контингенту.

Бібліотеки Таврійського губернського земства.

У II половині XIX століття в Росії проводиться ряд реформ, зокрема реформи управління – з 1 січня 1864 р. починають працювати земства. До Криму реформи докотилися до кінця 1866 року.

15 жовтня 1866 року в Сімферополі відбулося перше засідання Таврійських губернських земських зборів. Губернська управа почала працювати безпосередньо 1 листопада 1866 р. і 7 листопада прийняла перші справи. З цього часу починається діяльність Таврійського земства взагалі і земських установ зокрема. Земство містило декілька бібліотек, діяльність яких була направлена в основному на задоволення запитів земських службовців і безпосередньо залежала від фінансування губернського земства. В цілому Таврійське губернське земство містило 11 бібліотек: загальну бібліотеку видань із земської справи і суміжними з нею галузями; бібліотеку „Таврика” ім. А. Х. Стевена (спеціальна), яка містить зібрання книг, що стосуються Таврійської губернії; бібліотеку природничо-історичного музею (спеціальна); довідково-педагогічну бібліотеку при музеї наочних посібників, що обслуговує в основному учнів і всіх тих, хто займається народною освітою; бібліотеку губернського санітарного відділу; бібліотеку гідротехнічного відділу, що складається з творів, які відносяться до водного законодавства, геології, гідрології, гідротехніки, метеорології, крім того, підбиралися земські видання у вигляді звітів земських управ із гідротехнічних і санітарних відділів; бібліотеку статистичного відділу; бібліотеку сільськогосподарського відділу; бібліотеку при губернській лікарні та бібліотеку Сакської грязелікарні.

Чималу роль у громадському та культурному житті міста відігравали спеціальні відомчі бібліотеки. Це: бібліотека для читання Дворянського клубу; бібліотека і читальня громадських (купецьких) зборів (Комерційний клуб), користуватися якою дозволялося тільки членам клубу або за рекомендацією членів клубу; бібліотека Сімферопольського жіночого клубу; бібліотека Сімферопольських зборів чиновників; бібліотека Товариства банківських і конторських службовців Сімферополя (закритого типу); бібліотека клубу службовців торгівельно-промислових підприємств: загальна, безкоштовна членам клубу; бібліотека Кримського суспільства природознавців і любителів природи; бібліотека з мистецтва Спілки любителів мистецтв; бібліотека Таврійського вчительського товариства взаємного допомоги всім, хто навчався і навчав у початкових народних училищах губернії; бібліотека Таврійського товариства сільського господарства; бібліотека Сімферопольського відділу Російського товариства садівництва (закритого типу); бібліотека Кримського відділу Російського товариства бджільництва; бібліотека для службовців казенної палати і казначейства (закритого типу); бібліотека Товариства сімферопольських лікарів; бібліотека Таврійської вченої архівної комісії (спеціальна), в якій збиралися книги з історії та археології взагалі і Тавриди зокрема; бібліотека при партії Кримських водних досліджень – закритого типу, спеціальна; бібліотека при Сімферопольському відділенні Товариства російських землемірів; бібліотека і читальня Сімферопольського товариства прикажчиків; бібліотека Товариства взаємної допомоги прикажчиків міста Сімферополя; полкова бібліотека Офіцерських зборів 51-го піхотного Литовського полку; бібліотека при Салгирсь-

кій школі садових робочих: комплектувалася переважно спеціальними виданнями із садівництва. Також можна відзначити Сімферопольські ремісничі збори, які мали сприяти спілкуванню ремісників.

Також у Сімферополі ХІХ - початку ХХ ст. активно працювали і приватні бібліотеки. Це дуже складна тема, оскільки даних практично немає або дуже мало, до того ж вони часом суперечать один одному. Імена цих подвижників бібліотечної справи збереглися в основному тільки в рапортах і відомостях поліцейського управління, що подавалися у канцелярію Таврійського губернатора. Це люди, що відкрили свої особисті книжкові зібрання масовому читачеві. Подібні бібліотеки з'являються в Сімферополі з другої половини ХІХ століття.

Перша приватна бібліотека і кабінет для читання були відкриті сімферопольським міщанином Михайлом Соломоновичем Берг (Ландо-берг). Сумною виявилася доля його бібліотеки – вона була закрита 17 травня 1778 р. за особистим наказом Олександра ІІ. Причина очевидна – М. С. Берг співчував народному руху. У його бібліотеці навіть якийсь час працював (завідував бібліотекою), а також одержував значну матеріальну допомогу, один із головних діячів Харківського революційного гуртка севастопольський міщанин Петро Темюнов. 18 листопада 1880 р., розглянувши доповідь міністра юстиції у справі М. Берга, «визначено було вирішити справу адміністративним порядком». А саме: «підпорядкувати Берга гласному нагляду поліції на три роки із заборонаю йому впродовж зазначеного терміну відлучатися з місця, яке йому буде призначено для проживання міністром внутрішніх справ, поза межами Таврійською губ.». У результаті М. С. Берг був засланий на проживання в м. Чухлому, Костромської губернії [2].

Не можна не сказати декілька слів про бібліотеку для читання землевласника, дворянина Сергія Борисовича Туманова. Саме вона згодом стала тією самою безкоштовною бібліотекою-читальнею ім. С.Б. Туманова, якою так гордилось місто.

На сьогоднішній день не так багато відомо про самого Сергія Борисовича, крім того, що він залишив нам свою бібліотеку. Будучи чудово освіченою людиною (в одному з документів він згадується як кандидат природничих наук) він зібрав прекрасну бібліотеку, якою користувалися жителі Сімферополя. Бібліотека розміщувалася у власному будинку Туманова. Книги підбиралися російські й іноземні, в основному французькі, були періодичні видання (журнали, газети); вівся каталог. Користування бібліотекою було безкоштовним. Проте, щоб уникнути псування книг, а також для своєчасного повернення літератури була введена грошова застава. До моменту передачі бібліотеки місту необхідно було повернути читачам 614 крб. заставних грошей.

Ймовірно в 1890 р. (точна дата поки не встановлена) С.Б. Туманів пішов із життя, заповівши свою бібліотеку місту. Згідно заповіту бібліотека повинна була залишатися безкоштовною читальнею. З цього часу бібліотека для читання Сергія Борисовича Туманова перестала бути приватною бібліотекою, а стала безкоштовною бібліотекою-читальнею ім. С. Б. Туманова при міській платній бібліотеці.

Також у місті працювало ще декілька приватних бібліотек: У відомості книжковим лавкам і магазинам, а також бібліотекам для читання в Таврійській губернії на 01.07.1913 р. указується бібліотека єврейських книг, яка належна Слонімському міщанинові Хаїму Янкелеву Орлеанському, а в аналогічній відомості на 1914 рік указується бібліотека, власником якої був сімферопольський купець Дмитро Карлович Ульчєєв. Також в Сімферополі працювала польська приватна бібліотека (з читальнею) вчительки Емілі Антонівни Михальської.

Національні бібліотеки або бібліотеки з пріоритетним комплектуванням літератури національними мовами з'являються в м. Сімферополі ще в другій половині ХІХ – поч. ХХ ст. Це: вірменська бібліотека-читальня при Вірменському добродійному товаристві; єврейська бібліотека-читальня при товаристві допомоги бідним євреям; татарська бібліотека при татарській вчительській семінарії (закритого типу); німецька бібліотека при Лютеранському училищі, а також уже згадані вище бібліотеки Е. А. Михальської і Хаїма Янкелева Орлеанського.

Крім губернських, відомчих, приватних і національних бібліотек у Сімферополі працювали народні безкоштовні бібліотеки-читальні, а також міська платна бібліотека. Її історія починається з „Громадської бібліотеки для читання”, що була відкрита сімферопольською інтелігенцією в квітні 1834 року. У 1872 р. за пропозицією Таврійського губернатора бібліотека передається у ведення міста, переміщається в будівлю управи і стає міською платною бібліотекою. У 1890 р. вона поповнюється книгами, які заповів місту С. Б. Туманов з умовою утворення безкоштовної читальні. Саме ця бібліотека послужила основою для створення в 1920 р. Центральної обласної бібліотеки Криму, куди влилися ще декілька відомчих і приватних бібліотек.

Серед масових міських бібліотек Централізованої бібліотечної системи для дорослих є дві бібліотеки, які ведуть відлік свого існування з початку ХХ століття. У березні 1903 р. відкривається

міська народна бібліотека-читальня, якій „в увічнення пам'яті В. А. Жуковського” привласнюється ім'я поета. Сьогодні це бібліотека-філія № 2 ім. В. А. Жуковського. У 1911 р. міське управління вирішує „відкрити при Х міському училищі бібліотеку-читальню в пам'ять Л. М. Толстого”. І зараз це бібліотека-філія № 9 ім. Л. М. Толстого.

Такі основні напрями вивчення історії діяльності бібліотек Сімферополя. Стрімка інформатизація суспільства ставить бібліотекам нові вимоги до формування інформаційних ресурсів і роботи з користувачами. Тому, хоча результати досліджень послідовно і відбивалися на сторінках різних кримських видань, в повному обсязі як авторська збірка, доповнена багатьма (більше сорока) додатками, матеріал вперше був опублікований в 9-му спеціалізованому бібліотечному випуску наукового журналу «Культура народів Причорномор'я» (№ 98, Т. 2).

І саме тому була підготовлена перша електронна версія наукового дослідження «Історія бібліотек міста Сімферополя: кінець XIX – перша половина XX сторіччя», як приклад зв'язку традиційних форм роботи з новими, пов'язаними з інформаційними технологіями. Електронний краєзнавчий бібліотечний випуск став першим комплексним електронним віддзеркаленням історії бібліотек Криму. Випуск підготовлений і випущений завдяки Центру інформаційних технологій Міжвузівського центру „Крим” [3] (директор Г. В. Ядрова [4]). Електронна версія журналу сформована Сергієм Вікторовичем Дудченко за методикою, що розроблена їм для реалізації різних проектів зі створення і розвитку електронного потенціалу бібліотек Криму [5; 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полный текст IX специализированного библиотечного выпуска [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/98t.2/> (проверено 21.10.2007 г.).
2. ГААРК П-150, оп. 1, д. 199, л. 9 – 14.
3. Ядрова Г.В. Региональные информационные центры как форма ликвидации информационного неравенства // Научные и технические библиотеки. – М., 2005. – № 11. – С. 14 – 17. – Библиогр. в конце ст.: 11 назв. – Режим доступа: URL: http://www.nbuv.gov.ua/elib/crimea/Jadrova/text/ntb11_14-17.pdf. (проверено 22.10.2007 г.).
4. Ядрова Г.В. Персональная web-страница / Г.В. Ядрова. – Режим доступа: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/40> (проверено 20.10.2007 г.).
5. Дудченко С. В. Досвід створення проекту електронної бібліотеки навчального закладу / С. В. Дудченко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: 36. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21-23 травня 2007 р.). – К., 2007. – С. 180–182.
6. Дудченко С. В. Электронная версия журнала «Культура народов Причерноморья» (методика, технология и история создания) / С. В. Дудченко // Культура народов Причерноморья. – Симферополь: Межвузовский центр «Крым», 2005. – № 70. – 65 с.